

SURLARIN İÇİNDE Beş Ferrara Öyküsü

Giorgio Bassani (Bologna, 1916-Roma, 2000) İtalyan şair, romancı, senaryo yazarı ve çevirmen. Varlıklı Ferrara Yahudilerinden bir ailenin üç evladından ilkidir. Çocukluğunu ve ilkenliğini Ferrara'da geçirdi. Bologna Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden 1939'da mezun olmayı başardı. Ancak ertesi yıl, savaş başlamışken yayımlanan ilk yapıtı *Una città di pianura*'ya [Bir ova kenti] kendi adını koyamadı. O arada resmî okullara gitmeleri yasaklanan Yahudi öğrencilere özel İtalyanca ve tarih öğretmeni olarak çalışmaya başlamışken, 1943'te faşizme karşı gizli siyasal etkinliklerinden ötürü tutuklanarak birkaç ay süreyle hapsedildi. Ecelin elinden kıl payı kurtulup özgürlüğüne kavuştuktan sonra hayatının yeni bir dönemi başladı. Evlendi, Ferrara'dan uzaklaştı, kısa bir süre Floransa'da kaldıktan sonra, ordularıyla yarımadaya çıkarma yapan müttefiklerin zaferi üzerine Roma'ya yerleşti, ömrünün sonuna değin orada etkin bir aydın ve yazar olarak çeşitli çalışmalar yaptı. 1944 ve 1947'de şiirleri, 1953'te *Passeggiata prima di cena* [Akşam yemeğinden önce gezinti], 1955'te *Gli ultimi anni di Clelia Trotti* [Clelia Trotti'nin son yılları] romanları yayımlandı; İtalya'nın savaş sonrası kültürüne büyük katkıları olan ünlü *Botteghe Oscure* dergisinin yayın yönetmenliğini üstlendi, aralarında Antonioni de bulunan yönetmenlerin filmlerinin senaryolarında çalıştı. 1955'te İtalya'nın tarihsel ve kültürel mirasını korumayı amaçlayan "Italia Nostra" derneğini kurdu, ertesi yıl yayımladığı *Cinque storie ferraresi* [Beş Ferrara öyküsü] ile Strega Ödülü'nü kazandı. 1957'de "Silvio D'Amico Ulusal Dram Sanatı Akademisi"nde on yıl sürdüreceği tiyatro tarihi hocalığına başladı. 1958'de sonradan Ferrara Çevrimi'nde yer alacak ve beyazperdeye aktarılacak olan *Gli occhiali d'oro* [Altın gözlük] romanı yayımlandı. Bassani o arada İtalya'nın önde gelen Feltrinelli Yayınevi'nin danışmanlığını ve yayın yönetmenliğini yapmakta, yanı sıra ülkenin en nitelikli dergi ve gazetelerinde yazıları basılmaktadır. 1962'de *Finzi Continui*'lerin *Bahçesi* ile yazarlığının doruk noktasına erişti. Büyük beğeni toplayan roman 1971'de Vittorio de Sica'nın yönetiminde beyazperdeye aktarıldı. Film, ülkesinde Davide di Donatello, Berlin'de Altın Ayı ödüllerini, ertesi yıl da ABD'de Yabancı Film Oscarı'nı almışsa da, Bassani –beğendiği, ancak kitapta yer almaksızın eklenen son sahneler dışında– çekinceli karşıladı, mesafesini hep korudu. Daha sonraki yıllarda Bassani yurtdışında, özellikle de Fransa'da ün kazandı, 1971'de Légion d'Honneur nişanına layık görüldü. Bazı ABD ve Kanada üniversitelerinde dersler verdi. 1968'de Campiello, 1987'de Pirandello ödüllerinden sonra, 1992'de Feltrinelli Ödülü ile bütün uğraşı değerlendirildi.

Leyla Tonguç Basmacı İstanbul'da doğdu. İtalyan Lisesi'nde okuduktan sonra Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. Pennsylvania State University'de Karşılaştırmalı Edebiyat bölümünde İngiliz ve İtalyan edebiyatları alanında yüksek lisans derecesi aldı. İstanbul İtalyan Kültür Merkezi'nde İtalyanca öğretmenliği ve British Council İstanbul Ofisi'nde Sanat Etkinlikleri Sorumlusu görevlerinde bulundu. Bir süre metin yazarlığı ve çevirmenlik yaptı. İtalyanca ve İngilizceden çeviriler yapmaya devam ediyor.

Giorgio Bassani'nin
YKY'deki kitapları

- Finzi-Contini'lerin Bahçesi (2015)
Altın Gözlük (2016)
Kapının Ardında (2016)
Balıkçıl (2017)
Kuru Otların Kokusu (2018)
Surların İçinde (2018)

GIORGIO BASSANI

Surların İçinde

Beş Ferrara Öyküsü

Öykü

Çeviren

Leyla Tonguç Basmacı

YAPI KREDİ YAYINLARI

İçindekiler

Lida Mantovani

- 1 • 9
- 2 • 10
- 3 • 14
- 4 • 19
- 5 • 23
- 6 • 28
- 7 • 35
- 8 • 39
- 9 • 43

Akşam Yemeği Öncesi Gezinti

- 1 • 45
- 2 • 48
- 3 • 53
- 4 • 57
- 5 • 62
- 6 • 67

Mazzini Sokağı'nda Bir Kitabe

- 1 • 69
- 2 • 73
- 3 • 79
- 4 • 87
- 5 • 92
- 6 • 99

Clelia Trotti'nin Son Yılları

- 1 • 100
- 2 • 110
- 3 • 120
- 4 • 128

1943'te Bir Gece

1 • 140

2 • 142

3 • 150

4 • 158

5 • 165

Niccolò Gallo'ya, anısına.

Lida Mantovani

1

Lida Mantovani hayatı boyunca, uzak bir geçmişte kalan gençlik yıllarına döndüğü zaman çocuğunun doğumunu ve özellikle hemen öncesindeki günleri hep heyecanla hatırladı. O dönemi ne zaman düşünse hep duyulanırdı.

Bir aydan uzun bir süre boyunca bir koridorun sonunda, bir yatakta yatmış ve o sürenin tamamı boyunca karşısındaki, genelde açık olan pencereden aşağıdaki bahçenin orta yerinden yükselen yüz yıllık manolya ağacının yapraklarına bakmaktan başka bir şey yapmamıştı. Sonra, sona doğru, sancıları başlamadan üç-dört gün önce aniden manolyanın o siyah ve parlak, yağlı gibi duran yapraklarına ilgisini de kaybetmişti. Yemek yemeyi bile bırakmıştı. Tek bir şey olmaya indirgenmişti: Bir hastane koğuşunun en sonunda terk edilmiş, çok şiş ve hissiz bir şey (daha sadece nisan ayı olmasına rağmen hava çok sıcaktı).

Artık neredeyse hiçbir şey yemiyordu. Ama o dönemde doğum servisinin başhekimisi olan Profesör Bargellesi böylesinin daha iyi olduğunu söylüyordu.

Yatağın ayakucundan onu izliyordu.

Sadece ağız çevresi nikotinden sararmış, uzun beyaz sakalını ince ve kırmızımsı parmaklarıyla sıvazlarken, “Hava gerçekten çok sıcak” diyordu. “Doğru dürüst nefes almak istiyorsan fazla yemesen iyi olacak. Hem zaten,” diye ekliyordu gülümseyerek, “yeterince şişmansın...”

2

Doğumdan sonra zaman yeniden geçmeye başladı.

Lida Mantovani başta David'i düşünerek (canı sıkındı, hoşnutsuzdu; onunla hemen hiç konuşmaz, gün boyu yataktan çıkmaz, yüzünü bir kitabın arkasına gizler veya uyurdu) Mortara Sokağı'ndaki *Palazzone*'de,* son altı ayı onunla geçirdiği möbleli odasında tek başına idare etmeye çalıştı. Ama birkaç hafta sonra, David'den bir daha haber almayacağını anlayınca, kendisine bıraktığı birkaç yüz liretin bitmek üzere olduğunu fark edince ve sütünün de kesilmek üzere olduğunu görünce eve, annesine dönmeye karar verdi. Böylece aynı yılın yaz aylarında Lida, Salinguerra Sokağı'nda yeniden görüldü ve çocukluğunu, ergenliğini ve ilk gençliğini yaşadığı, zemini tozlu tahtalardan oluşan, yan yana iki demir yatak bulunan o kötü odada yeniden yaşamaya koyuldu.

Bir zamanlar odunluk olarak kullanılmış bir bodrum olmasına rağmen oraya ulaşmak kolay değildi.

Binanın bir samanlık gibi kocaman ve karanlık girişinden geçtikten sonra soldaki duvarı verrev olarak kesen küçük bir merdiveni çıkmak gerekliydi. Bu merdivenden yarım boy yüksekliğinde bir kapıya ulaşılyordu, bu kapının eşiği geçildiğinde de insanın başı kırıklı bir tavana değerdı ve aniden bir tür kuyudan aşağı bakılırdı. Aman Tanrım, burası ne kadar kasvetli! –diye düşünmüştü Lida, döndüğü akşam orada, yukarıda bir an durup aşağıya bakarak–; ama bir yandan da bu nasıl bir huzur ve barınma duygusu... Kucağında bebeğiyle iç merdivenin basamaklarını yavaş yavaş inmiş, bu arada yüzünü dikişten kaldırmış olan annesine yönelmiş ve eğilip onu yanağından öpmüştü. Annesi de aralarında ne bir selam ne bir yorum, tek bir kelime geçmeden onu sakince öpmüştü.

* (İt.) Büyük konak (ç. n.)

Vaftiz meselesi neredeyse hemen ortaya çıktı.

Annesi durumun farkına varır varmaz istavroz çıkardı.

“Deli misin sen?” dedi.

Annesi konuşurken ve endişeyle bir dakika bile kaybetmemeleri gerektiğini ilan ederken, Lida içindeki ona karşı koyma gücünün giderek zayıfladığını hissetti. Doğum servisinde bebeği almak için yanına geldiklerinde ve neşeyle ona ne isim vermek istediğini sorduklarında Lida aniden David’e karşı bir şey yapmama düşüncesiyle hayır demişti, rahat bırakılmak, biraz daha düşünmek istiyordu. Peki ama şimdi neden tereddüt etmeye devam etmek zorundaydı ki? Daha neyi bekliyordu ki? Bebeği o akşam Santa Maria in Vado Kilisesi’ne götürdüler. Her şeyi annesi düzenledi, Lida’nın varlığından bile haberdar olmadığı, ölmüş bir kardeşinin anısına ona Ireneo adının verilmesini de annesi ısrarla istedi... Anne kız kilişeye giderken peşlerinde biri varmış gibi hızlı hızlı yürümüşlerdi. Dönüşte ise aniden bütün enerjilerini kaybedip belediyenin gaz görevlisinin sokak lambalarını birer birer yaktığı Borgo di Sotto Sokağı’nda yavaş yavaş yürümüşlerdi.

Ertesi sabah yine işe koyuldular.

Vaktiyle hep olduğu gibi, sokağa açılan dörtgen pencerenin altında oturuyorlardı, başları ellerindeki dikiş eğikti ve ikisi için de üzücü olan yakın geçmişten değil de, kayıtsız oldukları şeylerden söz etmeyi tercih ediyorlardı. Birbirlerine daha öncekinden çok daha bağlıydılar, daha arkadaşlıklar. Ama her ikisi de aralarındaki uyumun ancak bu şekilde, temel aldığı tek konudan hiçbir şekilde söz etmedikleri takdirde sağlanacağını farkındaydı.

Ama bazen Maria Mantovani dayanamaz, bir şaka yapar, üstü kapalı bir imada bulunurdu.

Bazen iç geçirerek, “Ah, erkekler hep aynı!” derdi.

Veya, “Erkekler avcıdır, bu böyle” derdi.

O noktada başını kaldırıp kızına bakakalırdı.

Yirmi yıl önce bekâretini bozup onu hamile bırakan Massa Fiscaglia’daki marangozu, doğduğu ve büyüdüğü ve onun da yetiştirmesi gereken küçük bir kızı olunca terk etmek zorunda kaldığı, Massa’nın iki-üç kilometre uzağında, tarlaların arasında bulunan çiftlik evini hatırladığında, hayatının tek erkeğinin yağlı ve dağınık saçları, dolgun, şehvetli dudakları ve tembelce hareketleri, Ferrara’lı

beyefendi David'inkiler haline geliyordu; David Yahudi'di, tamam, ama şehrin en seçkin ve zengin ailelerinden birine üyeydi (hele de Camaioli ailesinin Giovecca Caddesi'nde, kendi mülkleri olan büyük bir konakta yaşadığı düşünülürse!..), uzun bir süre boyunca Lida'yla sevişmişti, ama kendisi onunla hiç tanışmamıştı, onu bir kez bile, uzaktan bile görmemişti. Annesi Lida'ya bakıyordu, onu inceliyordu. Lida zayıftı, endişeden ve çektiklerinden dolayı buruktu, yıpranmıştı ve annesi onda kendi gençliğini görüyordu. Her şey, ama her şey tekrarlanmıştı. Adan Z'ye her şey.

Bir akşam ansızın gülmeye başladı. Lida'yı elinden tuttuğu gibi dolabın aynasının önüne sürükledi.

Boğuk bir sesle, "Baksana, biz de birbirimizin aynısı olmuşuz" dedi.

Karpit lambasının üflemesinden başka bir şey duyulmayan odada, yan yana duran ve sisli aynada ancak ayırt edilebilen yüzlerine uzun bir süre bakakaldılar.

Araları daima sorunsuz değildi tabii. Lida cevabını yapıştırtırma-
dan onu dinlemeyi her zaman kabullenmiyordu.

Örneğin bir başka akşam Maria Mantovani ona kendi hikâyesini anlatmaya koyulmuştu (böyle bir şey eskiden olamazdı). Söylediği son cümle Lida'nın ayağa fırlamasına neden olmuştu.

"Annesi babası izin verseydi," demişti annesi, "o benimle evlenirdi."

Yatağa uzanıp yüzünü ellerinin arasına alan Lida bu sözleri zihninde tekrarlıyor, onlara eşlik eden esef dolu iç geçirmeyi yeniden duyuyordu. Hayır, ağlamıyordu. Peşinden koşup nefes nefese üzerine eğilen annesine de, yataktan kalkarken kupkuru yanaklarını gösterdi, nefret ve sıkıntı dolu bir bakış attı.

Zaten sabırsızlandığı nadirdi, ama bazen, denizin sakin olduğu zamanki ani sağanak rüzgârlar gibi birdenbire sabırsızlığının saldırısına uğradı.

"Lida'y mış!" dedi Lida bir gün, zalim bir kahkahayla (annesi ona adıyla seslenmişti). "Ben okula giderken adımları deftere Y harfiyle yazmama ne kadar önem verirdin! Büyüyünce ne olacağımı sanıyordun, gösteri dünyasında bir yıldız mı?"

Maria Mantovani cevap vermedi. Gülümsüyordu. Kızının öfkesi onu geçmişte olmuş, önemini sadece kendisinin değerlendi-

rebileceği olaylara götürmüştü. “Lyda!” diye tekrar etti içinden birkaç defa. Gençliğini düşündü. Aşkı, sevgilisi Andrea’yı, Massa Fiscaglia’lı marangoz Andrea Tardozzi’yi düşündü, kocası olabilirdi. Maria küçük kızıyla şehre gelmişti, Andrea da her pazar bisikletle altmış kilometre katederdi: Otuz oraya gelmek, otuz da dönmek için. Orada, şu anda Lida’nın oturduğu yerde otururdu. Maria hâlâ onu, deri ceketini, kadife pantolonunu, düzensiz saçlarını görür gibiydi. Derken bir gece kasabaya dönerken yarı yolda yağmura yakalanmış ve akciğer zarı iltihabı geçirmişti. Maria onu bir daha hiç görmemişti. Andrea, Veneto bölgesine, Feltre’ye taşınmıştı: Dağların yamacındaki bir kentte yaşıyordu, evlenmiş, çocuk sahibi olmuştu. Eğer anne babası izin verseydi ve Andrea hastalanmasaydı onunla evlenecekti. Maria bundan emindi. Lida bu konuda ne biliyordu ki? Ne anlayabilirdi ki? Bunları anlayabilecek tek kişi kendisiydi. Her ikisi namına anlayabilirdi.

Akşam yemeğinden sonra ilk yatan genelde Lida olurdu. Ama onun çocuğuyla uyuduğu yatağın yanındaki diğer yatak (henüz kaldırılmamış masanın ortasında duran karpit lambasından mavimsi bir ışık yayılırdı) genelde gecenin geç saatlerine kadar boş kalırdı.

3

Yürümesi oldukça zor olan ve taşları kısmen otlarla kaplı olan Salinguerra Sokağı, eskiden gerçekleşmiş bir yıkımın ürünü, büyük, eğri büğrü bir meydandan başlayıp San Giorgio Kapısı civarındaki kale burcunun ayağında sona eren bir yan sokaktı. Dolayısıyla şehrin içindeyiz, hatta Ortaçağ'a dayanan merkezinden fazla uzakta da değiliz; sokağın iki tarafında sıralanan evlerin görünüşleri bu durumu teyit etmeye yeter: Çoğu yoksul ve mütevazı boyutlardadır, bazıları Ferrara'nın en eskilerinden olup yıkık döküktür. Ama günümüzde bile Salinguerra Sokağı'ndan geçildiğinde, insanı saran sessizlik (buradan duyulduğunda, şehrin kiliselerinin çanları farklı tonda çalar, sesin nereden geldiği tam belli değildir) ve yakınlarda büyük, gizli bostanların olduğunu gösteren özellikle gübre, işlenmiş toprak ve ahır kokuları, şehir surlarının dışında, kırsalın tam sınırında olduğumuz izlenimini edinmemize katkıda bulunur.

Sakin hayvan sesleri, tavukların, köpeklerin, hatta öküzlerin sesleri, uzaklardan gelen çan sesleri, köye özgü kokular: Sesler ve kokular, Maria ile Lida Mantovani'nin bir erkek terzi namına dikiş işleri yaptığı bodrum katının oraya kadar bile ulaşır. Sırtlarını pencereye verip arkalarındaki gri renkli mobilyalar gibi, yani masa ve hasır oturaklı sandalyeler ve iki yatağın uzun, dar hatları ve beşik ve dolap ve komodin ve yanında su testisi olan leğenin olduğu üç ayaklı sehpa ve arkada küçük mutfak ile tuvaletin saklı olduğu, merdivenin altındaki küçük kapı gibi hareketsiz ve sessiz oturlardı; başlarını kumaşlardan sırf birkaç kelime konuşmak, bebeğin bir şeye ihtiyacı olup olmadığını görmek, sokaktan geçen tek tük insanlara aşağıdan yukarı bakmak için kaldırırlardı; kapının dar ve dik dörtgeninin üzerindeki sahanlıkta asılı duran zil aniden çaldığı zaman da birbirlerine attıkları hızlı bakışlarla hangisinin kapıyı açmaya gideceğine karar verirlerdi...

Böylece üç yıl geçmişti.

Ve daha birçok yıl böyle geçip gidecek, hiçbir zaman yenilikler veya kayda değer değişiklikler olmayacakmış gibi görünürken, iki kadının varlığını unutmuş gibi görünen hayat aniden bir komşuları, Salinguerra Sokağı'nda bir ciltçi dükkânı olan Oreste Benetti yoluyla onları hatırladı. Komşularının akşamları yemekten sonra onları tuhaf bir ısrarcılıkla ziyaret etmeye başlaması, Maria Mantovani için neredeyse hemen apaçık bir anlam kazandı. Evet, diye düşündü kadın heyecanla, Benetti oraya Lida için geliyordu. Lida ne de olsa gençti hâlâ, hem de çok gençti... Kadın aniden canlandı, enerjik, hatta neşeli davranmaya başladı. Kızıyla misafirleri arasındaki sohbete hiçbir zaman karışmadan odada dolanırdı, orada bulunmaktan ama bağımsız olmaktan memnun olduğu belliydi, bir kenarda oturup olağanüstü bir olayın gerçekleşmesini beklemekten hoşnuttu.

Bu arada konuşan hemen hemen sürekli olarak ciltçiydi. Geçmiş yıllardan söz ederdi, başka hiçbir şey ilgisini çekmezdi. Lida küçükken –derdi–, “şu kadardı”, sık sık dükkâna gelirmiş. İçeri girer, ona yaklaşıp, tezgâha kadar ulaşabilmek için ayakucuna kalkarmış.

“Bay Benetti,” dermiş, o küçücük sesiyle, “bana biraz yağlı kâğıt hediye eder misin?”

“Tabii ki kızım” dermiş o da. “Peki ama yağlı kâğıdı ne yapacaksın?”

“Hiç. Okul kitabımı kaplayacağım.”

Adam bir yandan bunları anlatır, bir yandan gülerdi. Kadınların ne birine ne de diğerine özellikle hitap etmemesine rağmen gözleri hep Lida'nın gözlerini arardı. Onun dikkatini çekmeye, onayını almaya çalışırdı. Lida da, karşısındaki adamı (başı büyüktü, iriyarı gövdesiyle orantılıydı, ama boyuyla değildi) ve özellikle masa örtüsünün üzerinde birbirine kenetlediği kocaman, kemikli ellerini izlerken, en azından bu açıdan onu memnun edebileceğini düşünürdü. Vakur ama dostane bir tavırla karşısında oturur, hem ciddi ve sakın hem de şimdiden bir anlamda boyun eğmiş bir edayla onunla sohbet ederdi (bu sohbetten o güne kadar hiç hissetmediği, sıra dışı bir zevk alırdı).

Ciltçi kendi öneminin fazlasıyla bilincinde görünürdü. Ama buna rağmen de sürekli olarak saygı arayışındaydı.